

LA POBLACIÓ DEL TERRITORI DE
BARCELONA EN EL SEGLE XIV

per

GASPAR FELIU I MONTFORT

Professor adjunt a la Facultat de Ciències Econòmiques
de la Universitat de Barcelona.

De la Societat Catalana d'Estudis Històrics

I

A l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (Casa de l'Ardiaca), és conservada una doble còpia ¹ d'un fogatjament del territori de la ciutat de Barcelona fet expressament l'any 1374 per a la repartició dels trenta sous per foc assignats per a les obres del vall del raval. ²

Tractant-se d'un territori petit i, per tant, d'unes xifres fàcilment comprovables des de la ciutat, crec que hom pot confiar bastant en les seves dades. Això dóna peu per a algunes consideracions sobre el conjunt dels fogatges del segle XIV.

Després dels treballs de Pons i Guri, de Llovet i d'Iglésies ³ sobre les veritables datacions dels fogatges, sembla clar que tenim, per a la segona meitat del segle XIV, quatre recomptes generals: a) un del 1358, conservat a l'Arxiu Diocesà de Girona, publicat per J. M. Pons i Guri; ⁴ b) un altre, ordenat per les Corts de Cervera del 1359, però portat a terme el 1360 i que inclou també, tal com el coneixem avui, dades del fogatge manat fer per les Corts de Tortosa del 1365; aquest recompte, que per una anotació en lletra posterior a la del manuscrit havia estat tradicionalment atribuït al 1376, ha estat publicat i estudiat per Iglésies; ⁵ c) un altre del 1378, publicat en el volum IV de les «Cortes de Cataluña» ⁶ i d) un darrer publicat per Bofarull i també en el volum II de les «Cortes de Cataluña», ⁷ amb data del 1359, i que les investigacions dels erudits ja esmentats demostren ésser posterior i li assignen la data del 1381.

En definitiva, doncs, coneixem la població del territori de Barcelona en tres moments diferents (gairebé només en dos) durant la segona meitat del

¹ AHCB, Obreria, C-XIV, caixa 27; Política i Guerra, C-III, núm. 1.

² Vegeu a l'apèndix la transcripció de la primera versió.

³ J. M. PONS I GURI, *Un fogatjament desconegut de l'any 1358*, BRABLB, 30 (1964), 324-498; JOAQUIM LLOVET, *Sobre la data de l'anomenat «primer cens de Catalunya»*, BSCEH, 3-4 (1954-1955), 25-26; JOSEP IGLÉSIES I FORT, *El fogaje de 1365-1370: Contribución al conocimiento de la población de Cataluña en la segunda mitad del siglo XIV*, MRACAB, 34 (1962), 249-356.

⁴ *Op. cit.* Arxiu Diocesà de Girona, armari Arévalo de Zuazo, còdex 24-5.

⁵ *Op. cit.* ACA, RP, ms. 2590.

⁶ *Cortes de los Antiguos Reinos de Aragón, Valencia y Principado de Cataluña*, Ed. Real Academia de la Historia, IV, 86-183. ACA, RP, ms. 2605.

⁷ *Cortes de Cataluña*, II, 55-134. ACA, reg. 1548. CDIACA, XII (Barcelona 1856), 5-135.

segle xrv: unes dades de 1358-60, el document inèdit del 1374 i una tercera sèrie de dades (en realitat amb molt poques variacions, puix que es tracta bàsicament del mateix fogatjament) per a 1378-81. El recompte del territori de Barcelona queda per dissort massa prop d'aquest segon grup, bé que es poden observar encara algunes diferències prou significatives entre ambdós.

A través de l'anàlisi de les dades conservades per a cada poble, aquest treball persegueix un doble objectiu: aclarir fins on sigui possible les discordances de xifres que sobrepassen els límits normals d'evolució, sobretot entre els fogatges del 1358 i del 1360, i veure l'evolució de cada poble i la del conjunt del territori.

En la taula adjunta són expressades les dades dels cinc recomptes; seguint el consell de Pons i Guri sobre el fogatjament del 1381, he anat a cercar sempre el document original amb la sola excepció del fogatge publicat per ell mateix, l'original del qual m'era difícil d'abastar.⁸

II

Analitzem ara les dades que tenim per a cada una de les poblacions:

Sant Boi de Llobregat. — La multiplicitat de partides de què consta la vila: Muntanya, Prat, d'En Lacera, la Vila, Fonollar, d'En Sabastida, l'Almoina..., que no sempre trobem repetides en els recomptes, fa molt difícil l'avaluació del nombre de focs de la població; les xifres del 1358 i del 1360 semblen correspondre's bastant bé, però les Corts de Lleida del 1375, que utilitzen el fogatge del 1360, redueixen a cent vuitanta-set el nombre de focs de ciutadans; per la seva banda, el recaptador Saera troba cent quaranta-sis focs de cavallers (segurament hi ha confusió amb els de ciutadans, que són solament tres) i, cosa més estranya, catorze focs aloers, quan només en consten dos en el fogatge original. La xifra del 1378 sembla evidentment baixa, a causa del descens dels focs de ciutadans (catorze contra vuitanta-tres el 1381); ens inclinem, doncs, pel nombre de dos-cents cinquanta-tres en els anys 1378-1381.

Cornellà. — El cens del 1380 és evidentment baix; hi falten els catorze o setze focs de ciutadans testimoniats pels recomptes de 1378-81. Amb ells la tònica general és d'un lleuger descens.

⁸ Vegeu les notes anteriors. He utilitzat, a més, com a auxiliars, el recompte de lliuraments fet pels hereus del recaptador Bernat Saera (ACA, RP, ms. 2604), el ms. 2605 de la mateixa sèrie, còpia parcial del fogatge del 1378 i la versió també parcial del fogatge de 1359-1360 utilitzada per les corts de Lleida del 1375 i publicada en *Cortes de Catalunya*, III, 362-369.

TAULA DE LA POBLACIÓ DE BARCELONA A LA SEGONA MEITAT DEL SEGLE XIV

	1358						1374	1378						1381					
	TOTAL	Església	Cavallers	Ciutadans	Aloers	Reials		TOTAL	Església	Cavallers	Ciutadans	Aloers	Reials	TOTAL	Església	Cavallers	Ciutadans	Aloers	Reials
Sant Boi de Llobregat . . .	296	82	4	202	2	290	252	71	72	14	9	166	87	72	83	11			253
Cornellà	48	20	4		5	29	47	25		14	5	44	24	15½		5½			45
Sant Just Desvern	49						44	16		7	13	46							
Sant Feliu de Llobregat . . .	56	51		38	5	94	64	28½	29½	5	63	54½		36½	18				109
Sant Joan Despí							53	27	2	24	53								
Esplugues	44	17				17	27	18	7		25	18		24					52
Sants	47	10	18		16	44	37	12	1	14	12	39	12	1	14	11			38
Santa Eulàlia Provençana (L'Hospitalet)	111	53	4	32	4	93	102	57		28	8	93	57½		28½	8	1		95
Sarrià	117	82	3		38	123	114	81	1		36	118	81	1		39	1		121
Vallvidrera	14	5	5	11		21	20			4		4	9	9	3				21
Sant Gervasi	7						7			2	5	7			2	5			7
Sant Genís dels Agudells . . .	46	13		27	10	50	51	18	1	27	8	54	18	1	28	8			54
Horta	6						2												
Sant Andreu de Palomar . . .	136	74		48	3	125	125	69	2	30	1	109	69½	2	30	7			109½
Sant Martí de Provençals . . .	33		19	7	1	27	13	12		3	1	16	12		3	1	1		17
Santa Coloma de Gramenet . . .	50	31		15		46	33	29		1	1	31	29		1		1		31
Sant Adrià	16	13				13	13	11				11	11	2					13
Badalona	143	43		93	4	140	153	41		90	6	137	41		90	6			137

Sant Just Desvern, Sant Feliu de Llobregat i Sant Joan Despí. — Haig de donar aquestes tres poblacions en conjunt, perquè el cens del 1358 dóna juntes les xifres de Sant Feliu i de Sant Joan Despí, mentre que els del 1360 i el 1381 ajunten Sant Feliu i Sant Just Desvern. El nombre que ens dóna el fogatge publicat per Pons i Guri és sens dubte baix, car, segons aquest, totes tres poblacions sumarien només cent cinc focs, contra cent quaranta-set en el del 1360; en el recompte d'aquest any, Sant Joan Despí solament suma cinquanta-tres focs, nombre gairebé igual (cinquanta-sis) a l'atribuït pel recompte del 1358 a les dues poblacions juntes. Malgrat aquestes barreges, les xifres permeten de calibrar la importància de cada poble per separat: Sant Just Desvern té uns cinquanta focs i en perd un deu per cent al llarg del període; Sant Feliu era el més gran dels tres amb seixanta-tres o seixanta-quatre focs en 1374-78; Sant Joan Despí es manté a la ratlla de cinquanta-tres focs.

Esplugues. — Les xifres del fogatge del 1358 i les del 1360 són completament contradictòries: quaranta focs en el primer contra disset en l'altre. Però en aquest no hi apareixen vuit focs de ciutadans que foren recaptats per Saera, que consten el 1378 i que semblen testimoniats en el nombre del 1374; aquests focs, però, tampoc no consten el 1381. Si no dubtem de llur existència i deixem com a excessivament alta la xifra del cens del 1358 (no sabria pas dir si tot això no és demanar molt), hom podria acceptar que el poble es mantingué bastant estacionari, a la ratlla dels vint-i-cinc focs.

Sants. — Representa un dels casos de major pèrdua de població, amb un gran salt entre el 1360 i el 1374 i una pèrdua total que gairebé arriba al vint per cent. En el cens del 1381, els onze focs aloers consten com a focs de Sants i de Sant Feliu de Llobregat. No he sabut com aclarir aquest fet; però com que, d'altra banda, en el del 1378 figuren dotze focs reials que semblen ésser llur equivalent, els he sumats tots al nombre de Sants.

Santa Eulàlia Provençana. — L'actual Hospitalet presenta uns problemes semblants als de Sant Boi, per raó de la varietat de partides que es divideixen el terme; tot i que no representa gaire problema que Saera doni les xifres de tretze focs de ciutadans i vint-i-dos de cavallers, contra els trenta-dos i quatre del fogatge del 1380, damunt el qual teòricament es basa, puix que la suma dels grups és sensiblement igual, és ja més estrany que, amb una mateixa xifra total (noranta-tres), el terme de l'Hospitalet tingui quaranta-cinc focs el 1359 contra cinquanta en 1379-81; el del Prat o bandada «deçà l'aygua», vint i divuit, i el dels Banyols, o bandada «dellà l'aygua», vint-i-vuit i vint-i-cinc.

Resta encara un altre problema: ¿hi havia confusió entre els termes de Sants i de Provençana? M'inclina a creure-ho el fet que en els recomptes del 1360 i del 1374 la suma conjunta de les dues poblacions, cada una d'elles amb dades molt diferents, sigui sensiblement igual (1360: quaranta-quatre + noranta-tres = cent trenta-set; 1374: trenta-set + cent dos = cent trenta-nou) i encara potser es podria buscar el foc desaparegut en els reials (o aloers) de Sants entre el 1378 i el 1381, en el foc reial que apareix en aquesta última data en el recompte de Santa Eulàlia Provençana.

Sarrià. — El nombre del 1374 es fa suspecte, atesa la regularitat de la distribució per estaments del 1360 i del 1378; és clar que es pot també tractar simplement d'un error de còpia el 1360, sobretot si advertim que les Corts de Lleida del 1375 rebaixaren els vuitanta-dos focs eclesiàstics a setanta-vuit. En cas de no ésser així, ens trobaríem davant una lleugera revifada.

Vallvidrera. — El nombre del fogatge publicat per Pons i Guri és segurament massa baix; del del 1378 cal prescindir-ne, car només hi consten els focs de ciutadans; per contra, la pèrdua en aquesta columna, ¿voldria dir la pèrdua d'un foc entre el 1378 i el 1381?

Sant Gervasi. — No ofereix cap problema: travessa tota l'època amb els seus set focs invariables.

Sant Genís dels Agudells i Horta. — El fet que alguns recomptes del segle xv parlin de Sant Genís d'Horta i l'examen de les xifres m'han induït a ajuntar ambdues poblacions. Una vegada fet això, el conjunt se'ns mostra creixent, contra la tònica general.

Sant Andreu. — Deixant a part la taxa del 1358, fogatge que ens consta que no fou fet massa escrupolosament,⁹ es fa difícil d'entendre el salt de cent vint-i-cinc a cent nou entre el 1374 i el 1378. ¿És massa alta la xifra del recompte del 1374 o és mancada la de 1378-81, com semblaria indicar aquest mig foc balder? No hi ha pas manera de saber-ho; en tot cas, sembla acceptable una forta disminució, car aquestes poblacions a l'orient de Barcelona són, com veurem, les que mostren una major despoblació. Si la xifra del 1381 no és baixa, els vint anys entre el 1360 i el 1381 representarien una pèrdua del tretze per cent dels focs de la població.

Sant Martí de Provençals. — Encara que puguem dubtar de la xifra mínima del 1374, que representaria el tancament de la meitat de les cases en

⁹ PONS I GURI, *op. cit.*, 353: «Les fraudulències foren realment certes i, fins i tot, provocaren procediments d'inquisició contra aquells qui los focs no han ben comptats o els han abcegats».

un termini de quinze anys, no hi ha cap dubte de la forta pèrdua del potencial demogràfic, un vint-i-set per cent, si acceptem com a bona la xifra més baixa del 1360.

Santa Coloma de Gramenet. — Ens trobem en el mateix cas d'una ràpida davallada entre el 1360 i el 1374; aquests quinze anys representen una pèrdua superior al vint-i-vuit per cent dels focs.

Sant Adrià. — Estabilitat, que contrasta amb els forts descensos dels pobles veïns.

Badalona. — Presenta un estrany problema: el recompte del 1374 li atribueix cent cinquanta-tres focs, però dividint les dues-centes quatre lliures que li són assignades pels trenta sous per foc, el resultat és de cent trenta-sis focs i un terç, xifra de més fàcil comparació amb les properes del 1378 i el 1381. Acceptant aquesta darrera hipòtesi, la població mostraria un lleuger descens.

III

Davant aquest examen de les dades poble per poble, crec que pot ésser interessant, malgrat la inseguretat de la tasca, d'intentar de determinar per a cada poble, amb la major aproximació possible, el nombre de focs als tres moments de 1359-60, 1374 i 1378-81. En els casos que una de les dues xifres de 1359-60 o de 1378-81 sembla aberrant, dono per bona l'altra; en els casos que és impossible de decidir-se entre dues xifres, accepto com a mal menor llur mitjana.¹⁰ En definitiva, aquest quadre no és sinó l'ordenació dels resultats de l'examen de les dades locals.

¹⁰ Els números entre parèntesis indiquen les xifres que han servit per a calcular la mitjana o bé l'any del fogatge la xifra del qual accepto com a més probable.

	1358-60	1374	1378-81
Sant Boi	293 (296/290)	252	
Cornellà	48 (1358)	47	253
Sant Just Desvern	147 (1360)		45 (1381)
Sant Feliu de Llobregat		161	161½ (162/161)
Sant Joan Despí			
Esplugues	25 (1360)	27	25 (1378)
Sants	45½ (47/44)	37	38½ (39/38)
Santa Eulàlia Provençana	97 (111/93)	102	94 (93/95)
Sarrià	127 (1358)	114	119½ (118/121)
Vallvidrera	21 (1360)	20	21 (1381)
Sant Gervasi	7 (1358)	7	7
Sant Genís i Horta	51 (52/50)	51	54
Sant Andreu	125 (1360)	125	109½ (1381)
Sant Martí de Provençals	27 (1360)	13	16½ (16/17)
Santa Coloma de Gramenet	48 (50/46)	33	31
Sant Adrià	14½ (16/13)	13	12 (11/13)
Badalona	141½ (143/140)	136 ¹¹	137
Total :	1,207½	1.138	1.124½

Segons aquestes xifres aproximades, els vint anys passats entre el primer i l'últim recompte, representarien una pèrdua de gairebé un set per cent (6'87).

IV

Bé que incompletes, insegures i deixades anar amb totes les reserves possibles, crec imprescindible d'arriscar algunes conclusions provisionals:

a) El fogatge del 1358 dóna segurament en molts casos una xifra tradicionalment admesa (nombre de cases de la població), però que el 1358 era ja lluny de la realitat. Per contra, altres vegades el seu nombre és molt baix; hi ha hagut ocultació de dades o bé oblit d'algunes partides. D'ací les moltes protestes que contra ell s'alçaren.

b) El fogatge de les Corts de Cervera del 1359 sembla fet amb més cura, com ho confirma el fet que fos llargament utilitzat; ara: això ens permet de dir sobretot que no hi ha focs de massa; en alguns casos, però, sembla evident que n'hi ha menys.

¹¹ En aquest únic cas he canviat una dada del recompte del 1374, d'acord amb el pagament que fa la població i no amb el nombre de focs (cent cinquanta-tres) que en la llista li són atribuïts.

c) En conjunt, el territori de Barcelona sofreix durant aquests anys una constant minva en la seva població; aquest descens no és de cap manera uniforme; tres pobles de l'extrem oriental del pla de Barcelona, Sant Andreu de Palomar, Santa Coloma de Gramenet i Sant Martí de Provençals, perderen en conjunt el vint-i-un i mig per cent de la població, la qual cosa representa més de la meitat de les pèrdues de tot el territori. No sé a què atribuir aquesta diferència; ¿potser els amaratges de cànem que provocaven febres endèmiques, bé que latents, deixaven la població amb predisposició per a qual-sevol epidèmia? El senyor Pau Vila, amb qui he parlat de la qüestió, m'ha suggerit aquesta hipòtesi, que li agraeixo; pot ésser també que les pèrdues fossin més repartides, però que la gent hagués tingut tendència a abandonar aquests pobles en cerca de terres millors. Per contra, els pobles situats en llocs una mica enlairats (Esplugues, Sarrià, Sant Gervasi, Vallvidrera, Sant Genís dels Agudells) semblen ésser els que se'n surten millor, fins i tot amb lleugers augments.

En acabar, tinc la impressió, i suposo que una cosa semblant passarà al lector, de trobar-me en el mateix punt de partida: els fogatges són una eina preciosa per a reconstruir i entendre millor el nostre passat, però tan esmuscada, que se'ns fa difícil de treure'n profit; potser una investigació a fons dels recomptes parcials existents ens permetria de fer algunes passes endavant. En tot cas, és una feina llarga i de resultats molt insegurs.

APÈNDIX

Açí són escrits los nombres dels fochs de les parròquies del territori de la Ciutat de Barchinona, los quals fochs són stats novellament taxats per les obres del vall qui's fa en lo reval de la dita Ciutat, ço és .xxx. sol. per cascun foch, pagadors dins .i. any per .III. terçes o pagues, segons que devall és descrit, lo qual any comensarà lo primer dia de juny de l'any .M.CCC.LXX.III.

Sent Boy

Paga la parròquia de Sent Boy,	
per .cclii. fochs, rahó de .xxx. per cascun fochccc.lxxviii. lls.
d'eles se paguen lo primer dia de junyc.xx.vi. lls.
e lo primer die de vuytubrec.xx.vi. lls.
e lo primer die de febrerc.xx.vi. lls.

Cornellà

Paga la parròquia de Cornellà,	
per .xxxxvii. fochs, que a la dita rahó fanlxx. lls. .x. sol.
lo primer die de junyxxiii. lls. .x. sol.
lo primer die de octubrexxiii. lls. .x. sol.
lo primer die de febrerxxiii. lls. .x. sol.

Sent Faliu de Lobregat

Paga la parròquia de Sent Faliu de Lobregat,

per .LXIII. fochs a la dita rahóLXXXVI. lls.
so és, lo primer die de junyXXXVI. lls.
item, lo primer die de octubreXXXVI. lls.
item, lo primer die de febrerXXXVI. lls.

Sent Just des Verç

Paga la parròquia de Sent Just des Verç,

per .XXXIII. fochs, qui a la dita rahó sónLXVI. lls.
so és, lo primer die de junyXXII. lls.
item, lo primer die de octubreXXII. lls.
item, lo primer die de febrerXXII. lls.

Splugues

Paga la parròquia de Splugues,

per .XXVII. fochsXXX. lls. .X. sol.
so és, lo primer die de junyXIII. lls. .X. sol.
item, lo primer die de octubreXIII. lls. .X. sol.
item, lo primer die de febrerXIII. lls. .X. sol.

Proensana

Paga la parròquia de Proensana,

per .CII. fochsCLIII. lls.
so és, lo primer die de junyLI. lls.
item, lo primer die de octubreLI. lls.
item, lo primer die de febrerLI. lls.

Santa Maria dels Sants

Paga la parròquia de Santa Maria dels Sants,

per .XXXVII. fochsLV. lls. .X. sol.
so és, lo primer die de junyXVIII. lls. .X. sol.
item, lo primer die de octubreXVIII. lls. .X. sol.
item, lo primer die de febrerXVIII. lls. .X. sol.

Sent Viçent de Sarrià

Paga la parròquia de Sent Vicenç de Sarrià,

per .CXIII. fochs a la dita rahóCLXXI. lls.
so és, lo primer die de junyLVII. lls.
item, lo primer die de octubreLVII. lls.
item, lo primer die de febrerLVII. lls.

Vallvidrera

Paga la parròquia de Vallvidrera,

per .xx. fochs a la dita rahóxxx. lls.
so és, lo primer die de junyx. lls.
item, lo primer die de octubrex. lls.
item, lo primer die de febrerx. lls.

Sent Gervari

Paga la parròquia de Sent Gervari,

per .vii. fochsx. lls. .x. sol.
so és, lo primer die de junyiii. lls. .x. sol.
item, lo primer die de octubreiii. lls. .x. sol.
item, lo primer die de febreriii. lls. .x. sol.

Sent Genís de Agudells

Paga la parròquia de Sent Genís de Gudells,

per .li. fochs, a la dita rahólxxvi. lls. .x. sol.
so és, lo primer die de junyxxv. lls. .x. sol.
item, lo primer die de octubrexxv. lls. .x. sol.
item, lo primer die de febrerxxv. lls. .x. sol.

Sent Johan d'Orta

Paga Sent Johan d'Orta,

per .ii. fochs, a la dita rahóiii. lls.
so és, lo primer die de junyi. ll.
item, lo primer die de octubrei. ll.
item, lo primer die de febreri. ll.

Sent Johan des Pi

Paga Sent Johan des Pi,

per .liii. fochs, qui a la dita rahó fanlxxviii. lls. .x. sol.
so és, lo primer die de junyxxvi. lls. .x. sol.
item, lo primer die de octubrexxvi. lls. .x. sol.
item, lo primer die de febrerxxvi. lls. .x. sol.

Sent Andreu de Palomar

Paga la parròquia de Sent Andreu de Palomar,

per .cxxv. fochsclxxxvii. lls. .x. sol.
so és, lo primer die de junylxii. lls. .x. sol.
item, lo primer die de octubrelxii. lls. .x. sol.
item, lo primer die de febrerlxii. lls. .x. sol.

Sent Martí de Proensals

Paga Sent Martí de Proensals,

per .XIII. fochsXVIII. lls. .x. sol.
so és, la primera paga, que s' deu fer lo primer die	
de junyVI. ll. .x. sol.
item, lo primer die de octubreVI. ll. .x. sol.
item, lo primer die de febrerVI. ll. .x. sol.

Santa Coloma de Gramanet

Paga Santa Coloma de Gramanet,

per .XXXIII. fochsXXXV. lls. .x. sol.
so és, lo primer die de junyXVI. lls. .x. sol.
item, lo primer die de octubreXVI. lls. .x. sol.
item, lo primer die de febrerXVI. lls. .x. sol.

Sent Adrià

Paga la parròquia de Sent Adrià,

per .XIII. fochsXVIII. lls. .x. sol.
so és, lo primer die de junyVI. lls. .x. sol.
item, lo primer die de octubreVI. lls. .x. sol.
item, lo primer die de febrerVI. lls. .x. sol.

Badalona

Paga la parròquia de Badalona,

per .CLIII. fochs, a la dita rahóCC. lls. .x. sol.
so és, lo primer die de junyLI. lls. .x. sol.
item, lo primer die de octubreLXXVI. lls. .x. sol.
item, lo primer die de febrerLXXVI. lls. .x. sol.

(AHCB. Obreria C-XIV. Caixa 27)